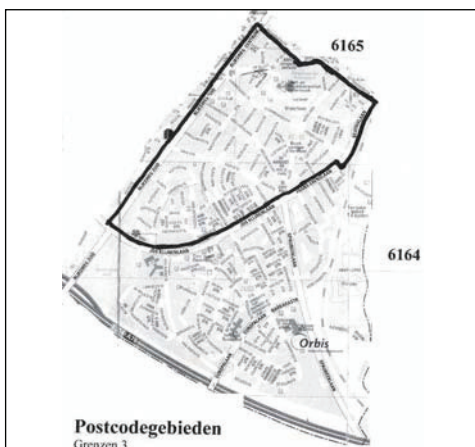
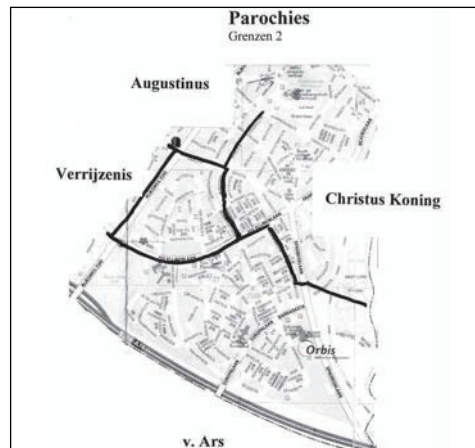

Hoofdstuk 3 BEVOLKING

Gebiedsbeschrijving

In de loop van de tijd is de aanduiding Geleen-Zuid voor verschillende gebieden gebruikt. In dit boek gaat het over Plan-Zuid, de aanduiding uit de jaren vijftig en zestig.

Aan de westzijde begrensd door de Rijksweg-Zuid, naar het oosten door de spoorlijn Geleen-Heerlen, de autoweg Geleen-Heerlen aan de zuidzijde en de Daalstraat en de Spaubeeklaan aan de noordzijde. Dit gebied valt grotendeels samen met de jongste parochies Verrijzenis en Van Ars (m.u.v. een klein gedeelte dat al eerder bij de Christus Koningparochie was ingedeeld).

Na de invoering van de postcodes werd Geleen-Zuid beperkt tot het gebied met code 6164, wat samenvalt met de gehele Van Arsparochie en een klein (ander) deel van de Christus Koningparochie. Dit gebied wordt dan als wijk 4 aangeduid.

Postcode 6165 heet nu wijk 5 / Kluis en bestaat uit de Verrijzenisparochie en het overgrote deel van de Christus Koningparochie.

Verzameling van gegevens: een zoektocht van heden naar vroeger

In het Stadsdeelplan 2009-2012 zijn wijkanalyses opgenomen uit **2006**. Wijk 4 heeft dan 5315 inwoners en met 5067 mensen in wijk 5 komt het totaal op 10382 inwoners.

In 2002 hebben Cindy Caanen en Loes Caessens een studie uitgevoerd naar burgers en buurten binnen wijk 4. Onderliggende bevolkingsgegevens hebben betrekking op **1999**. Het aantal inwoners is dan nog wat hoger: 5670.

Bij toeval troffen we in het gemeentearchief gegevens over **1974** aan. In het kader van de voorbereiding van de bouw van een ontmoetingscentrum (het latere Plenkhoes) werden destijds zowel wijk 4 als wijk 5 in ogenschouw genomen. Eind 1974 bedroeg het aantal inwoners in wijk 4 7263 tegen 6691 in wijk 5. Het totaal kwam dus uit op 13954 inwoners. Bij de toelichting werd aangegeven dat daarvan ca. 11000 mensen in Plan-Zuid (de twee nieuwe parochies) woonden, naast ca. 3000 in de Christus Koningparochie. Dat zijn belangrijke gegevens omdat de nieuwbouw in Plan-Zuid in dat jaar bijna voltooid was.

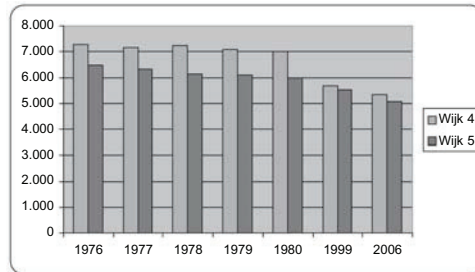
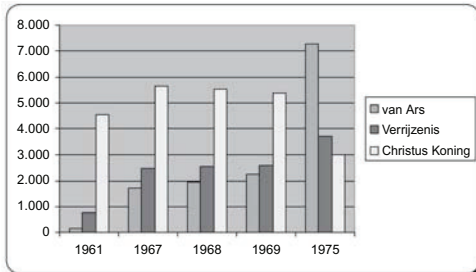
Plan-Zuid is niet met nul inwoners begonnen. Het gehucht Spaans Neerbeek telde al vele jaren 55 woningen. Oude huizen aan de Daalstraat worden vanaf 1959 bij Plan-Zuid geteld. En in de Frans Halsstraat en de Jan Steenstraat zijn dan al ca. 50 nieuwe woningen gebouwd. Waarschijnlijk zijn er in 1959 in totaal al een kleine 200 gezinnen met meer dan 600 personen. In de vijftien jaar tussen 1959 en 1974 is het aantal inwoners dus met meer dan 10.000 personen gestegen. Hoe komen we nu aan gegevens voor de tussenliggende periode?

Bij navraag blijken in de Gemeentelijke Basis Administratie geen gegevens meer voor te komen van voor 1988. We zouden wel een zoekopdracht kunnen plaatsen bij het CBS. Daar ontbrak de tijd voor en te veel detailwerk leek ons bovendien niet nodig. Daarom hebben we Peter Schulpen (adjunct-archivaris gemeente Sittard-Geleen) gevraagd om met een aantal zoekwoorden zoals jaarverslagen, CBS, demografische gegevens in de database te zoeken naar de beginperiode, een jaar of acht later en rond 1976. In dat jaar zijn beide wijken volgebouwd. Doorspitten van alle dossiers leverde vervolgens een aardig beeld van de ontwikkelingen.

Beeldvorming m.b.t. het aantal inwoners

Gegevens over bevolkingsaantallen van 2006, 1999, 1974 en eerdere jaren zijn in onderstaand staafdiagram verwerkt. Oude gegevens per parochie en recentere gegevens als wijk 4 en wijk 5; nochtans van een en het zelfde geografische gebied.

Aantal inwoners								
van Ars	165	1948	7263	Wijk 4	7271	7010	5670	5315
Verrijzenis	776	2542	3691	Wijk 5	6462	5988		5067
Christus Koning	4525	5516	3000					
Jaartal	1.1.1961	1.1.1968	1.1.1975	Jaartal	1.1.1976	1.1.1980	1.1.1999	1.1.2006

Het totaalbeeld is niet erg verrassend als rekening gehouden wordt met de bouwperiodes, geboortegolven, volwassen kinderen die het ouderlijk huis en de wijk verlaten, en de uiteindelijke vergrijzing en verlies van partners.

In hoofdstuk 2 is aangegeven dat de bouw in de Christus Koningparochie grotendeels tussen 1949 en 1953 lag, er tussen 1950 en 1959 vier scholen voor lager- en kleuteronderwijs in gebruik werden genomen, en de eerste school haar deuren in 1978 weer sloot. In hoofdstuk 4 (Wonen) en hoofdstuk 6 (Onderwijs) zullen we zien hoe dat tijdpad er in beide andere parochies uitzag. De hoofdlijnen daarvan geven we nu al aan.

Voor de Verrijzenisparochie: de bouw van eengezinswoningen is in 1963 nagenoeg gereed, gevolgd door veel portiek-etagewoningen en hoogbouw in 1972. Tussen 1963 en 1968 werden hier vier scholen in gebruik genomen, waarvan er na 1984 nog maar een overbleef.

In de Van Arsparochie ligt alles nog een aantal jaren later. De uitbouw startte in 1958 en nieuwe eengezinswoningen zouden tot omstreeks 1972 gebouwd worden. Portiek-etagewoningen en hoogbouw stammen uit de periode 1965 tot 1975. De eerste lagere school opende aan de rand van dit gebied al in december 1957 haar deuren. In de jaren 1968-1971 waren hier 7 gebouwen voor kleuter- en basisonderwijs. Rond 1983 waren er daar nog drie van over.

Groei en krimp van de bevolking die achtereenvolgens in de drie parochies plaats heeft gevonden is terug te zien in het bovenstaande diagram.

Van babyboom naar vergrijzing

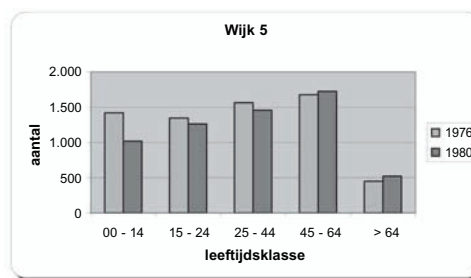
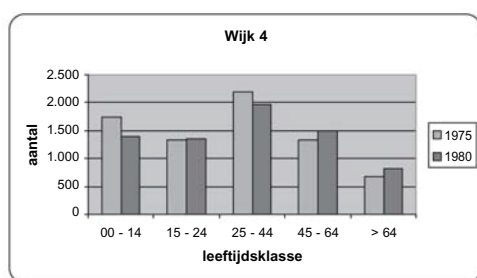
We hebben helaas geen gegevens van de groei van de bevolking in het eerste decennium, een periode met veel jonge gezinnen. Dat valt o.a. op te maken uit informatie over het ontstaan van de speeltuin de Sjteinakker (die in hoofdstuk 12 aan bod komt): aanvang zestiger jaren woonden in de dertig huizen aan de Jan Steenstraat alleen al zo'n honderd kinderen. Waarschijnlijk tussen de nul en zes jaar oud, met ouders van rond de dertig. Een dergelijke leeftijdsopbouw wijkt wel heel sterk af van die van tegenwoordig.

Het **aantal geboorten** in de gemeente Geleen vertoont tussen 1968 en 1974 een gestaag dalende lijn. Zuid IV piekt nog in 1970 en het aandeel van Zuid IV in het totaal aantal baby's neemt alleen nog maar toe. Niet verwonderlijk voor de toen jongste wijk.

Jaar	Zuid-IV	Zuid-V	Geleen	%IV/Geleen
1968	107	85	562	19,0
1969	119	83	571	20,8
1970	134	92	568	23,6
1971	114	76	512	22,3
1972	124	75	484	25,6
1973	110	71	415	26,5
1974	73	60	266	27,4

De bron uit 1974 geeft alleen getallen m.b.t. **de leeftijdsopbouw** voor wijk 4 en wijk 5 samen. De eerste gesplitste gegevens hebben betrekking op 1 januari 1976. Nog steeds veel jonge kinderen en weinig senioren. In 2006 was het precies andersom.

Wijk 4	100	100	100	100	
64+	9,4	11,6	23,0	26,0	65+
45-64	18,3	21,3	28,0	28,0	46-65
25-44	30,1	28,0	27,0	23,0	26-45
15-24	18,3	19,3	8,0	11,0	13-25
0-14	23,8	19,8	14,0	12,0	0-12
Wijk 5	100	100			
64+	7,0	8,7		21,0	65+
45-64	26,0	28,8		26,0	46-65
25-44	24,2	24,3		26,0	26-45
15-24	20,9	21,1		13,0	13-25
0-14	22,0	17,0		14,0	0-12
	1.1.1976	1.1.1980	1.1.1999	1.1.2006	1.1.2006

We zien dat in 2006 maar liefst 26% van de inwoners van wijk 4 65 jaar of ouder was, tegen 21% in wijk 5. De getallen voor heel Geleen (20,4%) en de hele nieuwe gemeente (17%) liggen nog lager.

Vele nationaliteiten

In oude jaarverslagen van de gemeente Geleen blijkt dat Geleen al lang een groot aantal nationaliteiten kent; een gevolg van de mijnindustrie.

De studie van Cindy Caanen en Loes Caessens geeft aan hoeveel personen met een buitenlandse of een dubbele nationaliteit in 1999 in wijk 4 woonden.

	Westers	Niet westers
Totaal 557 personen		
Is 9,8% van bevolking van Zuid		
Totaal 76 nationaliteiten		
Marokkaanse / dubbele nationaliteit:		170
Turkse / dubbele nationaliteit:		62
Belgische / dubbele nationaliteit:	46	
Duitsland / Ned. burger in Duitsland:	45	
Tunesische / dubbele nationaliteit:		21
Overige personen: 213	?	?
Overige nationaliteiten: 71	?	?

Cijfers uit de wijkanalyse van 2006 leren dat het aantal allochtonen in zeven jaren flink gestegen is; vooral met westerse allochtonen. Verder blijkt dat in wijk 5 (Kluis) ook veel allochtonen wonen. E.e.a. heeft te maken met de portiek-etagewoningen en de hoogbouw in beide wijken met relatief lage huren, die minder welvarende buitenlanders aantrekken.

	Zuid	Kluis
inwoners 2006	5315	5067
% Westerse All.	17	15
aantal westerse	904	760
% Niet-westerse	8	7
No niet- westerse	425	355

Bronnen

- Gemeentearchieven
- *Burgers en buurten in Geleen-Zuid, Cindy Caanen en Loes Caessens, mei 2002*
- *Stadsdeelplan Oostelijk Geleen, 2009*

DE MOLUKKERS VAN DE POTTERSTRAAT

Vanwege de opgelopen spanning met de Indonesische overheid in de Molukse Archipel, die ontstaan was door de proclamatie van de Republiek Zuid-Molukken (RMS) in april 1950, waren op 31 december van dat jaar in Java, 3423 van de 65000 militairen van het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) nog niet gede-

mobiliseerd. Sinds de soevereiniteitsoverdracht op 12 december 1949 zaten deze militairen in een onmogelijke situatie. Zij werden begin dat jaar, nog voor de proclamatie van de RMS, voor de keuze gesteld om of over te stappen naar het Indonesische leger of te demobiliseren in een gebied van hun keuze. Voor de meeste Molukse militairen waren dat de Molukken. Echter na de uitroeping van de RMS was de wens om gedemobiliseerd te worden op Ambon, voor de Indonesische overheid zeer ongewenst. Deze wilde voorkomen dat de goed getrainde, met de RMS sympathiserende militairen, het verzet in de Molukken tegen het Indonesische leger zou kunnen versterken. Overstappen naar het Indonesische leger wilden de meeste Molukse militairen zelf niet omdat ze vreesden tegen hun broeders te moeten vechten. Een langer verblijf op Java werd voor hen steeds riskanter, omdat het bekend was dat zij sympathiseerden met de RMS.

Toen in het najaar van 1950 Ambon door Indonesië was ingenomen, wilden de Molukse militairen er op hun beurt niet meer naar toe.

Het voornemen van de Nederlandse regering deze oud-KNIL-militairen, met een beroep op overmacht, toch op Java te demobiliseren, werd door de hoogste Nederlandse rechters tegengehouden. De Hoge Raad bepaalde op 22 januari 1951 dat het verboden was deze Molukse militairen achter te laten "in vijandig gebied". Dit betekende dat een onvrijwillige demobilisatie in Indonesië verboden werd en de militairen en hun families dus na hun demobilisatie in Nederland, na een kort verblijf, weer terug zouden gaan naar de Molukken.

Als gevolg van dit arrest kregen de militairen in drie opeenvolgende appels van hun commandanten *"het dienstbevel zich gereed te maken voor vertrek naar Nederland. Van hen, die aan dit bevel geen gehoor gaven, zou het dienstverband als beëindigd worden beschouwd, en per direct uit het leger worden ontslagen."*

Deze restgroep KNIL-militairen, met enkele marinemannen en burgers kwam met hun gezinnen in twaalf sloopstransporten tussen maart en juni 1951 in Nederland aan. Het betrof een groep van 12880 personen.

Zij vertrokken onvrijwillig uit Java in de veronderstelling dat zij na een periode van 3 tot 6 maanden terug konden keren naar een onafhankelijke Republiek Maluku Selatan (RMS).

Echter door het snel slechter wordende politieke klimaat op de Molukken waren zij er niet meer welkom. Bovendien konden zij vanwege het zwalkend beleid van het kabinet inzake de Indonesische kwestie, op geen enkele steun van de Nederlandse overheid rekenen om de beloofde terugkeer naar de Molukken te realiseren.

De meeste Molukse gezinnen gingen na hun aankomst in Rotterdam en Amsterdam direct door naar het demobilisatiecentrum in Amersfoort, van waaruit ze na een kort verblijf in dit centrum werden verspreid over circa negentig woonoorden in Nederland. Het verwachte tijdelijke verblijf in zo'n woonoord zou echter uiteindelijk voor hen een niet gewenst permanent verblijf in Nederland worden.

Woonoord Graetheide was zo'n tijdelijke verblijfplaats; het lag in de gemeente

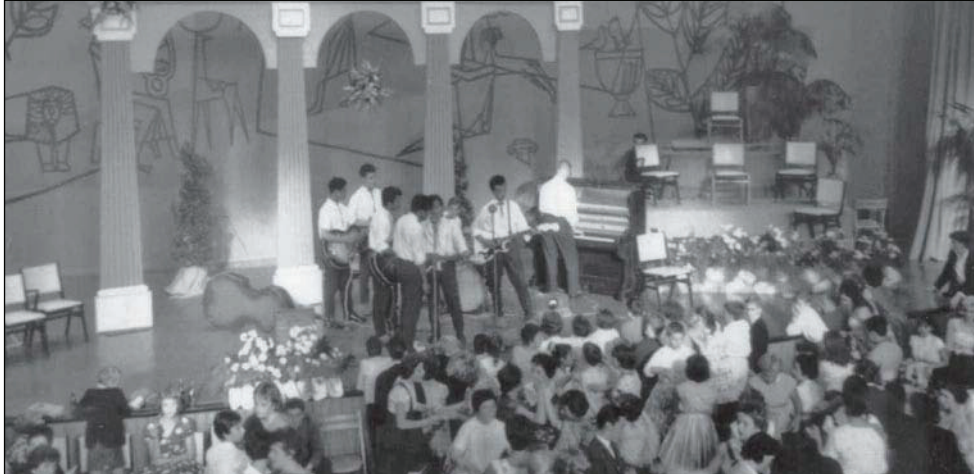
*ca. 1953. Barakken van Woonoord Graetheide.
Foto-CD Reünie Graetheide (DSM-archief)*

Sittard tegen de Geleense wijk Lindeneuvel aan. Dit woonoord was in grootte het derde kamp in Nederland. Graetheide bestond uit vijftig houten en stenen barakken en was voorheen de verblijfplaats voor de in de Tweede Wereldoorlog met de bezetter collaborerende NSB-ers, en vervolgens het gezellenhuis van Staatsmijnen voor hun Oost-Europese en Spaanse werknemers.

ca. 1953. Kampeven. Foto-CD Reünie Graetheide

De overheidsinstelling "het Commissariaat van Ambonezenzorg" huurde Graetheide in 1951 van Staatsmijnen. Vanaf einde maart 1951 woonden er KNIL-gezinnen, bestaande uit ongeveer 151 personen. Aanvankelijk werd ervan uitgegaan dat dit een tijdelijk verblijf zou zijn. Echter in de volgende jaren zou het een plek voor langer en na 1957 voor een duurzaam verblijf worden.

1960. Optreden Rockin' Blacks in de grote zaal van de Hanenhof.

Foto-CD Reünie Graetheide

Overigens was woonoord Graetheide ook de geboorteplaats van de in Nederland en Duitsland zeer succesrijke beroepsbands The Rockin' Blacks en The Black Diamonds.

In 1959 verscheen de beleidsnota "Ambonezen in Nederland". Hierin werd bepaald dat de huisvesting van Ambonezen in "een gesloten kampeven" gewijzigd diende te worden in het wonen "in open woonwijken". Voor de bewoners van Woonoord Graetheide betekende dit, dat er in Geleen speciaal voor hen gebouwde woningen in de Borrekuil en Potterstraat beschikbaar kwamen. Een groot aantal kampbewoners verhuisde vrijwillig naar deze wijken. Anderen gaven uitdrukkelijk te kennen dat zij Graetheide alleen wilden verruilen voor een ander kamp of woonoord. De laatste bewoners uit het kamp zijn onder politie-escorte naar de Potterstraat gebracht.

Einde 1961 kwamen de eerste bewoners naar de Potterstraat. Het waren de families A. Izaäck van woonoord Maashaven in Roermond en Z. Rikumahu en J. Laturette van woonoord Graetheide. In de nieuwe wijk van Geleen-Zuid kon men beschikken over drieëndertig nieuwe domeinwoningen, waarvan vier duplexwoningen met een aparte beneden- en bovenwoning, een kerkgebouw met een bovenwoning en een gemeenschapsruimte.

In de woning boven de kerk hebben tot de renovatie van de kerk, halverwege de jaren 80, verschillende Molukse gezinnen gewoond. Tegenwoordig wordt deze ruimte als een ontmoetingsruimte gebruikt.

De eerste tien jaren van het verblijf van de Molukkers in Nederland werden gekenmerkt door het ontslag uit militaire dienst, het collectief onderbrengen in afgelegen woonoorden en kloosters, en aanvankelijk een door de overheid opgelegd verbod tot het verrichten van betaalde arbeid, waardoor zij voor hun levensonderhoud volledig afhankelijk waren van de Nederlandse Staat. Niet vreemd dus, dat na een verblijf van tien jaar nauwelijks sprake kon zijn van enige inburgering in Nederland.

2010. Potterstraat en de Molukse Bethaniëkerk. Foto: Ton Wolters

Ook in de nieuwe wijk bleef het verlangen aanwezig, ooit terug te kunnen keren naar de Molukken. Dit perspectief bepaalde in belangrijke mate de toekomst van deze mensen.

"Ondanks alle tegenslagen bleef de eerste generatie in dit ideaal geloven. Het bestaan van de wijk was daarbij van belang. De wijk was hun terrein. Daar was alles dat zij nodig hadden. Daar waren zij in staat zich op te laden, om tegen de stroom in, op hun spoor verder te gaan". (Jopie Franciscus).

Buurtgenoten vertelden dat de bewoners van de Potterstraat heel vriendelijke mensen waren, die je altijd gedag zegden. Het bleef echter bij een oppervlakkig contact, omdat de gebrekkige kennis van het Nederlands een grote barrière opwierp. De naast de kerk wonende dominee fungeerde vaak als contactpersoon tussen de Nederlandse en Molukse bevolking. Hij wist daar waar nodig te bemiddelen bij probleempjes die zich in de buurt voordeden. Als vanuit het

Zonnebloemwerk in de Verrijzenisparochie een bezoek gebracht werd aan zieken in de Potterstraat werden de dames altijd zeer gastvrij ontvangen.

De tweede generatie had in de nieuwe woonomgeving het gevoel in het diepe gegooid te zijn en alles zelf te moeten uitzoeken. Het merendeel van de kinderen ging naar de Nutsschool aan de Daalstraat, de Parkschool Op de Vey, de Schuyerschool in de Dunantstraat en een enkeling naar 't Kempke in de Marisstraat. Het vervolgonderwijs werd veelal gevolgd op de LHNO en de LTS. Als jongeren waren zij vaak niet welkom in de grote winkels van het centrum. In de 70-er jaren was driekwart van de Molukse gemeenschap werkloos. De mensen vonden hun plekje in het Stichtingsgebouw Merpati in de Borrekuil. Hier lag ook de bakermat voor de in die tijd typische Molukse muziek.

Ondanks alle moeilijkheden en tegenslagen ging de eerste generatie niet bij de pakken neerzitten. Zij wilde er iets goeds van maken voor haar kinderen. De Molukse ouderen slaagden erin om de Molukse gemeenschap haar identiteit te laten behouden en ze tegelijkertijd te laten integreren in de Westelijke Mijnstreek.

"De Molukse gemeenschap is nog steeds een sociaal hechte gemeenschap, waar iedereen voor elkaar klaar staat en elkaar probeert te helpen en te ondersteunen. De derde en vierde generatie is er trots op de Molukse traditie en cultuur te kunnen waarborgen en uitdragen. Zij het wel met een westers tintje." (Keluarga Maspaitella).

Daarom hebben Molukkers die in de loop van de tijd elders zijn gaan wonen altijd een sterke binding behouden met de wijk.

Nu deze straat sterk vergrijsd en oude bewoners overlijden of naar een verzorgingshuis gaan, neemt deze contactfunctie sterk af. Direct gevolg hiervan is dat de Potterstraat als informatiepunt voor de "buiten wonende Molukkers" sterk aan betekenis begint in te boeten.

Bronvermelding:

- *Molukse jongeren in Nederland* door J. Veenman, 2001
- *In Nederland gebleven: de geschiedenis van Molukkers 1951-2006* door Smeets en Steijnen, 2006
- *Reünieboek Woonoord Graetheide 1951 - 1963*
- *Website 45 jaar Borrekuil & Potterstraat*
- *Rockin' Ramona, Indorock 1956-1965*, door Lutger Mutsaers, 1989
- *Foto's van foto-cd Reünie Woonoord Graetheide 1951 - 1963*

Deze tekst is tot stand gekomen in samenwerking met Fred Tomaso van de Molukse vereniging Kenalan Bergaul en na een eindadvies van Nanneke Wigard, manager van het Kenniscentrum Museum Maluku in Utrecht.